

Könskvotering eller kvinnoparti? I valet mellan dessa jämställdhetspolitiska lösningar i början av 1990-talet gick könskvotering till riksdagen som ett skott. Utifrån en diskursanalytisk metod visar Maria Törnqvist att de varvade listorna blev en framgångshistoria därför att de lanserades som ett heteroromantiskt alternativ.

VARANNAN DAMERNAS VÄG TILL RIKSDAGEN

En romantisk historia

MARIA TÖRNQVIST

I den jämställdhetspolitiska historieskrivningen är 1900-talet ett avgörande sekel, inte minst när det gäller kvinnors inflytande över politiken. Seklet inleds med häftiga strider om kvinnornas rätt till rösten, vad som i själva verket handlar om den allmänna rösträtten. När århundradet går mot sitt slut gäller diskussionerna formerna för deras närvaro i beslutande församlingar. Nu är det politiska medborgarskapets yttre attribut – rätten att delta i offentliga val – en självklarhet, men fortfarande är kvinnors politiska engagemang en känslig fråga. Om det vittnar den häftiga diskussion som fördes under några år i mitten av nittiotalet. Den gången var de flesta överens om att kvinnor och män bör finnas företrädna i politiken i lika utsträckning. Vad konflikten gällde var istället hur det skulle ske: i vilka former och med hjälp av vilka medel. De alternativ som diskuterades var en könskvoteringsprincip, vad som några år tidigare hade avfärdats som en alltför provocerande lösning, och ett kvinnoparti i det feministiska nätverket Stödstrumpornas regi. Inför riksdagsvalet 1994 stod lösningen klar: den hette *varannan damernas*. Förslaget, som bestod i varvade partilistor, fick stöd på bred front, åtminstone när det började dra ihop sig till val. Flera riksdagspartier tvistade till och med om vem som varit först ut med att tillämpa

principen. Efteråt när det stod klart att andelen kvinnor uppgått till 40,2 procent beskrevs strategin som en seger både för landets kvinnor, det parlamentariska systemet och Sverige som nation. Varannan damernas blev inom kort en nationell stolthet och toppar än idag historierna vi berättar när det gäller att föra fram landet som världsledande på jämställdhet.

Men vad var det egentligen som hade hänt? Ett och samma förslag, dvs. en princip om kvoter baserade på kön, hade bara

De varvade listorna blev en framgångshistoria, medan kvinnopartiplanerna lades på soptippen.

några år tidigare varit uppe som en åtgärd för att rätta till den ojämna fördelningen mellan män och kvinnor, men hade den gången kraftigt tillbakavisats. Hur kunde det komma sig att den nu omfamnades? Vad säger det om villkoren för att driva igenom jämställdhetspolitiska krav och uppnå könspolitisk förändring? Och hur gick det med kvinnopartiplanerna?

Makt att definiera verkligheten

Den historiska tidpunkten var väl lämpad. För det första hade en allt starkare kvinnorörelse berett marken för representationsfrågan och jämställdhet var en alltmer självklar del av den offentliga debatten. För det andra hade opinionsvindar blivit allt viktigare för de politiska partierna. Studier av de svenska partiernas bruk av varvade listor stödjer en sådan be-

skrivning. Statsvetaren Lenita Freidenvall visar att partierna började konkurrera om de kvinnliga väljarna samtidigt som representationsfrågan blev en allt viktigare symbolfråga med koppling till modernitet och utveckling.¹ Att könskvoteringsprincipen slutligen accepterades kan ändå inte enbart hänföras till kvinnorörelsens framgångar och det växande intresset för jämställdhetsfrågan. Som vi minns fanns det alternativ som inte fick bifall – trots den övergripande frågans tilltagande utrymme. Sådan var utvecklingen för det kvinnoparti som inledningsvis uppstått som en hotbild i nätverket Stödstrumpornas regi, som slutligen registrerade sig som parti men som helt avfärdades i den offentliga debatten.

Att det var fallet har förstås att göra med att det råder konflikt, inte bara om huruvida jämställdhet ska betraktas som en viktig politisk fråga eller inte, utan också om vilka idéer och åtgärder som ska klassas som jämställdhetsfrämjande. Nittiotalsdebatten om kvinnorepresentationsfrågan visar att den diskursiva inramningen är avgörande för sådana definitionsstrider.² Att de varvade listorna blev en framgångshistoria, medan kvinnopartiplanerna lades på soptippen, har att göra med att kvoteringsstrategin skrevs in i en rad etablerade berättelser om hur politik – och inte minst jämställdhetspolitik – ska bedrivas. Till skillnad från den statliga utredningen från 1987 som föreslog lagstiftad könskvotering för att nå könsbalans,³ beskrivs reformen sju år senare som ett hjälpmedel i partiernas tjänst, något som de själva får fatta beslut om. Kvoter på basis av kön fogades på så

sätt in i en *frivillighetsdiskurs*. Inför riksdagsvalet 1994 presenterades varvade listor också som en åtgärd som skulle värna *samförstånd* mellan kvinnor och män. Detta skedde inte minst genom att strategin ställdes mot Stödstrumpornas hot att ställa upp i valet med ett kvinnoparti. Varannan damernas skulle säkra att kvinnor fortsatte att verka inom de etablerade partierna och inte i sammanslutningar som skulle göra jämställdhetsfrågan till en partipolitisk indelningsgrund och könskategori till en konfliktlinje. Förslaget begripliggjordes också som en reform som skulle garantera, inte bara att det blev fler kvinnor i politiken, utan att det blev lika många kvinnor som män i riksdagssalen och kommunpolitiken. Plötsligt hördes röster som hävdade att könskvotering i första hand skulle säkra mäns representation i kvinnostarka kommuner. Oavsett riktigheten i sådana påståenden fyller de en funktion: de inordnar kvoteringsstrategin i en diskurs om *könsbalans* som dels gäller en önskan om jämn fördelning mellan kvinnor och män, dels en mer övergripande idé om harmoni, dvs. att både kvinnor och män ska gynnas av jämställdhetsprojektet.⁴

Betydelseskiftena kan sammanfattas i det namn som åtgärden fick. Borta var nu det tråkiga och betungande ”könskvotering” och in kom det betydligt rappare ”varannan damernas”. För att hårdra analysen, och föregripa resonemangen i den här artikeln, menar jag att metaforen är avgörande för att förstå acceptansen för könskvoteringsprincipen – och ogillandet av kvinnopartiplanerna. Det är den perfekta inramningen av en åtgärd som ofta provocerar, men som synes också kan väcka gillande på bred front.

För att utforska varannan damernas väg in i riksdagen tas en diskursteoretisk utgångspunkt. Ett viktigt antagande är att verkligheten inte ligger ”där ute”, redo att avspeglas, utan att den skapas varje gång vi försöker fixera den i språkets eller kunskapens former. Med Michel Foucault kan det beskrivas som att diskurser ”systematiskt skapar de objekt de talar om”.⁵ Det har med andra ord betydelse hur vi begripliggör världen. Inte minst när det handlar om möjligheterna att etablera politiska visioner och få genomslag för konkreta lösningsförslag. Om vi exempelvis betraktar den ojämna fördelningen i beslutande församlingar genom en könsmaktsdiskurs, ter den sig som ett uttryck för manlig dominans. Talar vi om samma statistiska fördelning utifrån ett biologiskt synsätt finner vi att den har sin grund i könens skilda väsen och mäns fallenhet för politiskt arbete. Givet problemdefinitionerna följer att olika lösningsförslag framstår som rimliga.

Detta gör offentliga debatter intressanta. Med en diskursteoretisk utgångspunkt är de nämligen inte enbart stoff som visar hur människor tänker och

Borta var nu det tråkiga och betungande ”könskvotering” och in kom det betydligt rappare ”varannan damernas”.

förhåller sig till en viss fråga vid en viss tidpunkt. De är också med och formar både de politiska beslut och de världsbilder vi lär oss att ta för givna. Därmed gäller också konflikten som denna artikel handlar om.⁶ Det som står på spel i nittiotalsdebatten är inte enbart andelen kvinnliga riksdagsledamöter, utan också den övergripande beskrivningen av tillståndet i landet – är den ojämna könsfördelningen överhuvudtaget ett problem? – samt viljan och medlen att förändra det.⁷

Artikeln inleds med en analys av debattens paradoxala beskrivningar av män som både hot och löften för jämställdhetsprojektet. Ur denna dubbla bild vaskar jag fram det som löper som debattens lättsamma och överbryggande melodi: en romantisk förhoppning om närhet mellan kvinnor och män. Under rubriken ”Privata fantasier i det politiska” diskuteras hur ett sådant narrativ kommer till uttryck i debatten och vad det betyder för acceptansen av det tidigare ratade kvoteringsförslaget. I de avsnitt som därefter följer koncentreras skärpan kring det uttryck som banade väg för omfamningen: varannan damernas, samt den (hetero)romantiska diskurs som både möjliggjorde och utmanövrerade de alternativ som stod för dörren (läs: ett kvinnoparti). Artikeln utmynnar i en fråga: Hur ska man förstå acceptansen för förslaget? Är det ett radikalt genombrott för verklig jämställdhet eller visar det tvärtom på gränserna för det könspolitiska projektet?

Ideologiska fantasier

Utforskningen av kvoteringsprincipens väg till acceptans börjar i en dubbelhet. I den svenska nittiotalsdebatten om kvinnors politiska deltagande förmedlas olika bilder av relationen mellan kvinnor, män och jämställdhet. Å ena sidan finns de som menar att män är det huvudsakliga problemet och orsaken bakom den bristande jämställdheten i det politiska livet. Grundproblemet sägs vara en könsmaktordning som gynnar män. I en intervju i *Dagens Nyheter* formulerar exempelvis Margareta Winberg, dåvarande ordförande för det socialdemokratiska kvinnoförbundet, saken så här: ”Jag brukar vända på det och säga att alla män har något gemensamt, nämligen viljan att behålla sin dominans i samhället. Kvinnor solidariserar sig med klass, män med kön. När jag säger det brukar man kunna se hur deras halsmuskler spänns” (4/8 1993). Å andra sidan finns de som beskriver män som lösningen och tecknar det huvudsakliga problemet, inte som mäns makt och intressen, utan som seglivade attityder som drabbar både kvinnor och män. Kvinnor och män måste därför stå ”sida vid sida” i jämställdhetsarbetet. I en debattartikel i *Expressen* säger samma Margareta Winberg att kvinnorörelsen inte får ge upp om männen: ”Den dag vi rycker på axlarna och säger ’karlar’, då har vi minskat möjligheterna att mötas på lika villkor. Då blir männen något man kan ha viss glädje av, som måste hanteras och vid behov

manipuleras, men som man inte riktigt kan räkna med. Vi vägrar att ge upp om karlarna” (13/4 1994).

Citaten förmedlar olika förhållnings-sätt till jämställdhetsprojektet. Att en debatt innehåller motstridiga åsikter är förstas en självklarhet, men hur kan man förstå att de uttrycks av en och samma person?⁸ Vad säger det om gränserna för det tänkbara och politiskt möjliga när det handlar om jämställdhet? Innan jag övergår till att besvara frågan vill jag uppehålla mig en stund vid de spörsmål av metodologisk art som motsägelser i ett material väcker. Är de överhuvudtaget intressanta? Ska de betraktas som problem som forskaren bör försöka lösa? Eller kan de rent av användas som verktyg i analysarbetet? Vad vittnar de om och vad kan de få oss att se?

Med Slavoj Žižeks psykoanalytiskt inspirerade ideologikritik kan paradoxer och dubbelheter beskrivas som ett oundvikligt inslag i varje meningssystem och som ett uttryck för den inneboende spricka som alla sådana strukturer brottas med. Vid sidan av skevheterna, eller snarare som ett verktyg för att överkomma dem, finns med hans vokabulär *ideologiska fantasier* som hjälper oss att upprätthålla synen på världen och oss själva som enhetliga – trots alla sprickor i bilden.⁹ Med utgångspunkt i tanken att ”samhället inte existerar”, dvs. att det sociala eller samhällsliga med nödvändighet formas kring antagonism och slitningar, menar han att det finns imaginära ordningar som fungerar enande och överlappande. Eller snarare; det finns fantasier vars funktion är att maskera det faktum att

det sociala livet alltid ”präglas av en antagonistisk klyvnad”.¹⁰

Utifrån sådana tankar kan vi betrakta motstridigheter och dubbelheter i en debatt som detektorer som hjälper oss att spåra, såväl sprickor i en viss idévärld som de tankefigurer som är så kraftfulla att de

Att en debatt innehåller motstridiga åsikter är förstas en självklarhet, men hur kan man förstå att de uttrycks av en och samma person?

förmår omfamna och överlappa det till synes oförenliga. Mer konkret stimulerar dissonanserna till att besvara frågor om ur vilka perspektiv motstridigheter kan upplösas och genom vilka tankefigurer eller fantasier som samstämmighet skapas i ett förment kaos.¹¹ För mig handlar det om att uppehålla mig vid en av dubbelheterna i debatten om varannan damernas och ställa frågor om vilka föreställningar om kön och politik som är så kraftfulla att de förmår att överlappa sprickorna.

Män och andra män

Tillbaka nu till det motstridiga talet om män och jämställdhet i nittiotalsdebatten. Det är i det spända läget efter det ur jämställdhetssynpunkt rekordusla valet 1991 som Winberg väddar till både män och kvinnor, särskilt i det socialdemokratiska partiet, att fortsätta samarbeta – samtidigt som en samverkan beskrivs som svår. Ett sätt att komma runt den dubbla beskrivningen av läget är att skilja

mellan olika sorters män. Det är också vad Winberg och andra gör. Genom en distinktion mellan de önskvärda och de problematiska karlarna blir det möjligt att fortsätta att kritisera (vissa) män samtidigt som andra upprättas som nödvändiga för det jämställdhetspolitiska arbetet. Detta görs i huvudsak genom en begreppslig distinktion där "män" skiljs från "grabbar" och "gubbar".¹² I debatten upprättas en hel vokabulär med uttryck som "gubbpolitik" (DN 6/3 1992) och "grabbarnas nätverk" (DN 8/5 1992) som indikerar att de här männen felaktigt uteslutit kvinnor, medan ordet "man" laddar bestämningarna med positiva betydelser. På internationella kvinnodagen 1992 etableras skiljelinjen på följande sätt i en debattartikel i *Dagens Nyheter* av Barbro Dahlbom-Hall, konsult i chefs- och ledningsfrågor, och Berit Härd, journalist:

Det är inte ett *manssamhälle* som kvinnorna har emot sig idag utan ett *grabbsamhälle*. Grabbsamhället är ingen konspiration mot kvinnorna utan ett resultat av att arbetslivet styrs av alltför många *omogna män* och därigenom har hårdnat till en strid på kniven. *Grabbarna* mår inte bra av det själva – om detta vittnar ofta *enskilda män*. Men trycket är för hårt för att den enskilde skall kunna göra något åt det. Grabbarna har nu blivit den *stora proppen* (...) *grabbarna och gubbarna är en katastrof för allt jämställdhetsarbete* (...) De (läs: kvinnorna) slutar tro på att män vill vara med och arbeta för ett jämställt och mer mänskligt samhälle. Detta (läs: ett fungerande samarbete) når vi inte förrän *grabbarna blir ansvarsfulla och mogna män* (DN 8/3 1992; mina kursiveringar).

Distinktionen får konsekvenser för försöken att tala om relationen mellan kvinnor och män som en sammanhållen struktur. Som tankemodell inkluderar "manssamhället" alla män, medan ett "grabbsamhälle" pekar ut och skiljer de problematiska grabbarna från de önskvärda riktiga männen. Samtidigt kan man göra tolkningen att det som beskrivs som ett "grabbsamhälle", eller "grabbar" kort och gott, är en sammansättning utan tydliga gränser mellan de enskilda individerna. De beskrivs som en "propp", en "stor" oformlig massa, medan beteckningen "män" hänför kategorin till "enskilda män" (*enskilda män* vittnar om att *grabbarna* mår dåligt). I citatet förmedlas också jämställdhetsvisionens utvecklingstanke, här förkroppsligad i avancemanget från "grabb" till "ansvarsfull och mogen man".¹³ Genom en sådan skiljelinje understryks att det är en fråga om attityder och kunskap samt att vägen till förändring löper längs en fostrande praktik. Det är egentligen "grabbarna" det är synd om. Således kan de beskrivas som en "propp" och en "katastrof" för jämställdhetsarbetet, dvs. som problemet samtidigt som de upprättas som den grupp som ska gynnas av samma politik.

Distinktionen understryker också vikten av ett samarbete mellan män och kvinnor. Ställda mot "grabbarna" och "gubbarna" blir de hedervärda

männen i de etablerade partierna jämställdhetspolitiskt åtråvärda. I en intervju med Margareta Winberg under hösten 1993 tycks distinktionen så väletablerad att den till och med presenteras i en liten faktaruta med rubriken "Margaretas män – och grabbar" (*Aftonbladet* 5/8 1993). Uppdelningen ska klargöra vilka män Winberg skulle kunna tänka sig att samarbeta med, där de riktiga karlarna begärs könspolitiskt (Jan Guillou och Ingvar Carlsson), medan grabbarna ratas (Robert Aschberg, Ian Wachtmeister och Bert Karlsson).

För att återvända till Slavoj Žižeks resonemang om ideologiska fantasier, kan grabb- och gubbf figurerna betraktas som en lösning på en diskursiv spricka. Beskrivningarna av ett glapp mellan en vilja till samarbeten och upplevelser av motstånd och konflikter, skapar behov av förklaringar som placeras utanför de önskade relationerna mellan kvinnor och män. En sådan tar form som "grabben" som ett "extremt element, en främmande kropp som trängt sig in i den sunda, sociala kroppen och korrumperat den".¹⁴ Grabben beskrivs som en förvrängd manlighet som genom sina likheter med den önskvärda upplagan, originalet, hotar idealet och som därför måste förskjutas. Med Žižek kan vi beskriva honom som en fetisch, dvs. en konkretisering av en mer abstrakt och ogripbar könskonflikt. Grabbfiguren både förnekar och understödjer idén om en organisk och hel relation mellan könen. Den blottlägger en spricka i ordningen samtidigt som den kan förskjutas ur samma ordning. Med hjälp av enighet om det förkastliga med

"grabbarnas" handlande kan en jämställdhetspolitisk fantasi om nära samarbeten mellan kvinnor och män hållas vid liv.

Viljan att kartlägga männen kan därför betraktas både som en kontrollerande praktik, i förhållande till vad som beskrivs som ett manligt motstånd mot kvinnors politiska krav, och en manöver med fri(gör)ande innebörder. Genom att problemet görs till "grabbarnas" räddas själva grundkategorin "man" från misstankar. I vardagligt tal pratar vi om personer med manligt kroppstecken som män, medan de övriga, "grabb" och "gubbe", begripliggörs som undantagstillstånd; i vissa fall med en tydlig åldersbestämning, i andra fall som en degraderad form av den kategori som annars begreppsligt uppgår

Genom att problemet görs till "grabbarnas" räddas själva grundkategorin "man" från misstankar.

i mänskligheten. Vissa sorters män kan alltså kritiseras, vilket gör en del av frågan om den låga andelen kvinnor till männens problem, samtidigt som ansvaret inte fäster vid alla män.

Privata fantasier i det politiska

Att distinktionen förmår att upplösa den möjligt motsägelsefulla manspositionen måste förstas mot bakgrund av den mer allomfattande vinst som antas möjlig i de samarbeten som ingås mellan kvinnor och riktiga män. Rubriker som "Margaretas

män” visar att det här finns ett underliggande romantiskt stråk. Att vara en riktig man, en stilfull kavaljer, kräver en blick för och en åtrå efter kvinnor – i detta fall jämställdhetspolitiskt. Att vara en riktig kvinna, som i varannan damernas, är att begära män – inte grabbar.

Anspelningarna på en heterosexuell relation mellan kvinnor och män i samtal om politik är ingenting nytt. I en del av den klassiska politiska (idé)historien har stridigheter mellan män om kvinnor tecknats, på ett både konkret och symboliskt plan, som politikens själva nav.¹⁵ I korthet har idén om total könsskillnad, manifesterad i ett heterosexuellt begär eller i form av ett fostrande moderskap, legat till grund för uteslutningen av kvinnor från offentligheten. Aningen tillspetsat tycks samma idé om skillnad och attraktion mellan könen ligga till grund för ett rakt motsatt politiskt argument i nittiotalsdebatten om varannan damernas. Här finns mer eller mindre explicita hänvisningar till den intima sfärens romantiska vision om heterosexuell kärlek och de något paradoxala, men likväl nära förbundna, argumenten om att ”olikhet attraherar” och att ”samhällelig stabilitet kräver nära relationer och samarbeten mellan kvinnor och män”. I vissa versioner utgör detta till och med en given utgångspunkt för hur tankar om det fria könet kan formuleras.

Några historiska exempel får belysa tankefigurens logik. Under 1800-talet förespråkade de utopiska socialisterna med fransmannen Charles Fourier i spetsen kvinnans frigörelse med argument om att det nya samhället förutsätter en

fri relation mellan könen.¹⁶ Här var det inte kvinnan i sig som stod i fokus, utan snarare hennes plats i den nya och fria relationen med mannen. Med en snarlik retorik och utifrån en idé om världen som heterosexuell anför Simone de Beauvoir ett argument för kvinnans frigörelse i slutkapitlet i *Det andra könet*. I takt med orättvisornas upphörande kan den ”naturliga” könsskillnaden få sin ”rätta innebörd” och ”man och kvinna bli ett par i ordets sanna bemärkelse.”¹⁷ Även Pierre Bourdieu rundar av sin bok *Den manliga dominansen* i ett liknande ackord. I ett

Att vara en riktig kvinna, som i varannan damernas, är att begära män – inte grabbar.

”Postskriptum om dominans och kärlek” vänder han sig till några romantiska figurer som en lösning på problemet med könsmacht. Mot dominans, eller snarare, mot ”kampens eller krigets perspektiv” står kärleken mellan kvinnor och män som en helande kraft.¹⁸

Samma tanke återuppväcks under det svenska 1960- och 70-talet när jämställdhetsfrågan, som den nu heter, ska frigöra kvinnor och män från förtryckande könsroller. Jämställdhetsordet ska föra med sig könsneutralitet och skilja det nya politikområdet från den gamla tidens kvinnosaksfråga, samtidigt som det också ska ladda politiken med en särskild och i högsta grad könsmättad spänning. Det är just med en försäkran om att den

sexuella skillnaden inte ska gå förlorad som begreppet introduceras. I nyckeltexten *Kvinnor och människor* är det med sådana argument som den tidiga jämställdhetsivraren Eva Moberg förordar begreppet: ”Det är för att i någon mån motverka denna tröstlösa förblandning av erotik och demokrati som jag vill förorda det måttligt vackra ordet ’jämställdhet’ istället för ’jämlighet’ och ’likställdhet’, som både lättare associerar till likhet och värderingar”, skriver hon.¹⁹ I den jämställdhetspolitiska barndomen tycks det alltså nödvändigt att understryka att det här inte är en fråga som står i motsats till eller som hotar nära relationer mellan kvinnor och män, tvärtom. Genom att anspela på och dra nytta av den heterosexuella relationens triumferande plats i en allmän förståelse kan jämställdhetsprojektet lanseras som en variant på ett både välkänt och önskvärt tema.

I pressdebatten om varannan damernas återkommer idén. I likhet med Fouriers argumentation kopplar exempelvis Margareta Winberg ihop jämställdhetsfrågan med en vision om relationen mellan könen som fri. Nu är det inte längre den fria mannen som sägs behöva en (sexuellt) fri(gjord) kvinna, utan den jämställda kvinnan som behöver den ”nye mannen”. Idén formuleras i den artikel i *Expressen* som redan citerats, där Winberg uttrycker sin oro över att kvinnorörelsen håller på att ”ge upp om karlarna”. Avslutningen lyder:

Vi vägrar att ge upp om karlarna. Vad är det för glädje med att vara en fri kvinna om det inte finns några fria män. Det går inte att vara fri jämställd kvinna alldeles på egen hand. Det behövs fria jämställda män också (13/4 1994).

Att argumentationen är gångbar kan ses som ett uttryck för att den föreställningsvärld som såväl de socialistiska utopisterna som Moberg anspelar på, nu finns tillgänglig i den könspolitiska mittfåran. Givet att frihetsbegreppet frikopplas från bestämningen ”fri från förtryck och underordning”, som dominerar en mer feministiskt artikulerad del av debatten, blir det möjligt att argumentera för att män – på samma sätt som kvinnor – är ofria. Och från att ha diskuterats som en fråga om huruvida kvinnor har ett särskilt intresse som kvinnor eller inte, blir det också möjligt att lotsa debatten längs frågor om huruvida det finns ett romantiskt intresse mellan könen eller inte. Detta understryks språkligt genom de två alternativen vid denna tidpunkt: ett *kvinnoparti* och *varannan damernas*.

Varannan damernas

Att en romantisk ton är särskilt framträdande i debatten måste återföras till den statliga utredningen *Varannan damernas* från 1987 som hade i uppdrag att komma med åtgärdsförslag för att öka andelen kvinnor i statliga kommittéer och styrelser. Den pardansmetafor som anlades i och med namnet kom också, vilket redan

Referensen till en frivillig och följsam sällskapsdans för också tanken bort från ett lagstiftat kvoteringsobligatorium.

noterats, att bli den allmänt vedertagna benämningen av såväl förslaget som debatten i stort. Uttrycket är så självklart kopplat till kvinnorepresentationsfrågan att namnets outtalade betydelser går oss förbi. Metaforens mervärde, för att tala med sociologerna Kerstin Jacobsson och Geir Angell Øygarden, möjliggör dock associationer som den ursprungliga frågan inte själv rymmer.²⁰ Dess betydelsepotential överskrider med andra ord summan av det den förklarar. Däremot kan man hävda att det just är i kraft av metaforens "bara-status", dvs. idén om att det *enbart* rör sig om ett språkbruk som lättar upp en annars tung politisk debatt, som detta har kunnat bli den gängse och skämtsamma slagsidan i en annars häftig och delvis infekterad debatt.

Vilka mervärden och betydelser ligger då i uttrycket "varannan damernas" och vad innebär det att det är denna metafor

som utgör själva sinnebilderna för kvoteringsprincipen?

Namnet leder tankarna till en sliten dansbana med romantisk spänning. Med metaforen förs kort sagt dansbanans förhoppningar och fantasier om hur relationen mellan män och kvinnor ska vara, in i politiken. Med den svepande rörelsen följer också en glidning där frågan placeras mittemellan en offentlig och en intim sfär. När kvinnors närvaro i politiken diskuteras med anspelningar på ett underförstått (sexuellt) intresse mellan könen, kan man med Maud Eduards ord beskriva det som att det politiska blir personligt.²¹

Samtidigt som benämningen anger att det nu är kvinnornas tur, i dubbel bemärkelse, understryker den nya ordningens behovet av en pardansens andre: en kalvaljer att bjuda upp. Att överlåta varannan dans till damerna handlar inte om att förskjuta männen, utan om att förändra deras roll och att infoga nya spänningsmoment som snarare betonar än minskar betydelsen av deras närvaro. Det möjligt hotfulla, ett kvoteringsförslag, översätts till en välkänd berättelse om kvinnors och mäns samarbete som en förutsättning för politisk förändring. I den intima och nära pardansen efterfrågas en gemensamt inkännande fotföring framåt. På dansgolvet, precis som i jämställdhetspolitiken, är den enas snedsteg också den andres bekymmer.

Kvinnorepresentationsfrågan blir med en sådan vokabulär en enkel, lätt-sam och rolig sällskapsdans som rumsligt kan skiljas från den politik som ibland beskrivs i termer av tävling och konflikt.

Att även Stödstrumporna plockar upp metaforen, även om de trots detta i första hand beskrivs som problematiska och till och med hotfulla, är symptomatiskt. Maria-Pia Boëthius argumenterar exempelvis för en kamp, ”inte mot männen utan för kvinnor”, förd med ”humor och glädje” (*DN* 8/1 1993). Referensen till en frivillig och följsam sällskapsdans för också tanken bort från ett lagstiftat kvoteringsobligatorium vilket var den tidigare inramningen av de varvade listorna. Kanske kan man gå så långt som till att beskriva metaforen som det perfekta ordet för en politik som ansluter sig till såväl ideal om frivillighet – dans förutsätter en fri vilja – som samarbete. Genom namnet växer också avståndet till det förmenta hotet om ett separatistiskt organiserat kvinnoparti. Dansbanans lojaliteter gäller endast enskilda kvinnor och män, snarare än flertaliga grupper av det ena eller det andra könet. Namnet understödjer därmed den linje som hävdar att jämställdhetsfrågan ska lösas inom partierna och i samverkan mellan kvinnor och män.

Att bjuda upp

Frågan återstår dock hur dansbanans flirt kan ta form och vad det betyder att det nu är damernas tur att bjuda upp. Ett argument säger att det är kvinnornas ansvar att göra frågan attraktiv för männen. Också uttrycket leder tanken till ett scenario där det just är damerna som förväntas ta initiativet att bjuda upp kavaljererna. Istället för att liksom ett kvinnoparti lägga fokus på – som det heter hos vissa debattörer – att ”förföra” kvinnor till avsteg från samarbeten med män, bör kvinnor begära och locka män till det jämställdhetspolitiska arbetet. Inte minst på grund av att män är en maktfaktor. En (upp)lösande tankefigur när det gäller de dubbla beskrivningarna av relationen mellan män och jämställdhet är just tanken att mäns makt- och motståndsposition motiverar deras involvering i jämställdhetsarbetet. Istället för att vända på resonemanget och hävda att det är kopplingen mellan män och makt som är problemet, beskrivs den i en intervju med några ”inflytelserika feministiska frontgrupper” som nyckeln till förändring:

Makten finns i dagens samhälle sällan där många kvinnor finns. Makten har en tendens att smyga i väg från de sammanhang där kvinnor ökar sin representation. Det är därför vi måste arbeta med, och inte enbart emot, männen (*DN* 16/12 1993).

Det är i kraft av sin maktposition som män kan bli ett begärligt, snarare än problematiskt, jämställdhetspolitiskt subjekt – inte minst i relation till vad som tidigare beskrevs som en ”kvinnofråga” med låg status. Utifrån ett liknande perspektiv kritiserar vissa ett kvinnoparti med argumentet att det skulle placera

frågan i marginalen. Mona Sahlin säger: ”Jag är rädd för att den vanliga organisationen skulle ta jämställdheten på mindre allvar då” (*DN* 22/2 1992). Det är således ett förförande tal om vad jämställdhetsarbetet kan bidra med till de män som engagerar sig i frågan, som ska leda till förändring. Vikten av mäns delaktighet förläggs till deras förmodade maktposition (över kvinnor) och ointresse för frågan.

Som ytterligare en romantisk (upp)lösning finns distinktionen mellan enskilda män och ”manssamhället”. I såväl Simone de Beauvoirs och

Eva Mobergs visioner som i utsagor av nyare snitt utgör kärleken till männen och motståndet mot dess strukturella avarter (manssamhället) en återkommande tankefigur. Eller som Mona Sahlin uttrycker saken i ett pressat läge i en tv-debatt med Susanna Popova: ”jag älskar också män, men vill få bort manssamhället” (*SVT, Agenda*

Dramat kretsar inte längre enbart kring den manliga blickens bedömning av en kvinnas värde. Även män kan och bör värderas.

2/5 2004).²² Men det är nu inte bara enskilda män som skiljs från könsstrukturen. Det jämställdhetspolitiska idealet om att både kvinnor och män ska gynnas skapar också diskursiva mellanrum mellan kvinnor och jämställdhet. Det blir möjligt att tänka sig att män kan vara dåliga för (enskilda) kvinnor men bra för jämställdhetsprojektet. Som det formuleras i en osignerad ledarartikel i *Dagens Nyheter*:

På många sätt är debatten om kvinnorevolt och kvinnoparti ändå ett nederlag. Någon verklig jämställdhet existerar naturligtvis inte förrän traditionellt kvinnliga frågor – lika lön, jämn könsfördelning och s.k. mjuka frågor som vård, omsorg, utbildning, fred och miljö – känns lika naturligt angelägna för både kvinnor och män. 90-talet borde i så måtto inte bli ’ett genombrott för kvinnorna’ utan det efterlängttade genombrottet för en verklig jämställdhet i samhället (16/3 1992).

Med den nya turordningen på den (köns)politiska dansbanan följer också nya krav som gör distinktionen mellan ”män” och ”grabbar” än mer begriplig. Dramat kretsar inte längre enbart kring den manliga blickens bedömning av en kvinnas värde. Även män kan och bör värderas. Det jämställdhetspolitiska arbetet handlar således inte enbart om att göra sig begärlig för att slå undan fötterna på motståndet. Det är inte heller enbart på damernas initiativ som samarbetet kan ske. Liksom dansbanans outtalade regel lär kommer det också an på den som ska bli uppbyggen – kaval-

jererna i varannan dansen – att ha något att erbjuda. Genom den romantiska tonen kan jämställdhetsfrågan på så sätt bli ett spörsmål inte enbart om att skapa riktiga kvinnor utan också riktiga män. Det är så man kan förstå faktarutan där ”Margareta s män – och grabbar” presenteras.

Konflikt och passion

Den romantiska tonen gör det möjligt att spåra ytterligare (upplösningar av det till synes motsägelsefulla talet om män som jämställdhetspolitiska hot och löften. Vid sidan av de argument som beskriver det önskvärda arbetet som en samverkan mellan kvinnor och män finns också de som menar att det är genom konfliktorienterad handling som förändring kan uppnås. Tanken sträcks dock aldrig så långt som till att bana väg för kvinnoseparata partier. Istället tas den i bruk som ett argument mot sådana enligt en logik som hävdar att kvinnor måste finnas i de redan etablerade partierna för att ”bråka med männen”. Ett citat av Margareta Winberg får illustrera detta:

Jag tycker att vi ska vara kvar i partiet och ta strid med männen för att socialdemokraterna ska driva kvinnofrågorna hårdare. Vi får ta konfrontationen och storma männens maktbastion även om det blir tufft (DN 21/2 1992).

Att ett konfrontationsscenario utgör en del av mittfåran i debatten kan tolkas utifrån en delvis annan del av den romantiska dramaturgin. I formuleringen ”ta strid med männen” ryms en tvetydighet där betydelseerna *med* och *mot* blir synonyma.

Konflikter handlar på ett plan om att erkänna någon, att säga att relationen finns och är viktig att strida om. Att säga sig vilja ta konflikt med männen på plats i de etablerade partierna uttrycker med andra ord en vilja till möten och kommunikation. Det är delvis med denna tankefigur som utgångspunkt som Winberg formulerar den dystopi som de egna kraven kan ställas emot: om de etablerade partierna inte tar frågan på allvar kommer ”den dag

Varannan damernas kan på så sätt betraktas som ett medel, inte bara för att få in fler kvinnor i politiken, utan också som en konfliktsituation som laddar relationen mellan män och kvinnor med en positiv spänning.

då kvinnorna rycker på axlarna och säger karlar...” (Expressen 13/4 1994). Att ”ge upp om männen”, i debatten förkroppsligat i ett separat kvinnoparti, beskrivs med andra ord som värre än att ta strid med dem.

Varannan damernas kan på så sätt betraktas som ett medel, inte bara för att få in fler kvinnor i politiken, utan också som en konfliktsituation som laddar relationen mellan män och kvinnor med en positiv spänning. Principen kommer att innebära en tillspetsad konkurrens- och konfliktsituation där kvinnor både ställs *jäms med* och *mot* män, men själva avsteg från normen om *jämställdhet* sker på

mötesplatser inom de etablerade partierna – till skillnad från de tvister som ett kvinnoparti möjliggör.

Kanske kan gränserna för de mer eller mindre hotfulla könskonflikterna också förstås i termer av en distinktion mellan agonistiska och antagonistiska relationer, för att tala med den politiska filosofen Chantal Mouffe. Den första typen beskriver ett tillstånd av kamp mellan motståndare, som ändå möts

i dialogform, den sistnämnda en strid mellan fiender som eftersträvar utplåning – inte möten. De könspolitiska ideal som uttrycks i debatten kan beskrivas i termer av en agonistisk relation som understödjer politikens två grundläggande drivkrafter – konflikter och passioner.²³ Men där Mouffe argumenterar för en särhållning mellan den privata och den offentliga sfären, är det på den vaga gränsen dem emellan som debatten

Genom den romantiska inramningen av frågan möjliggörs även andra associationer till sexualitetens område.

om varannan damernas utspelas. Könskonfliktens passionerade slagsida laddar konflikterna med spänning från den privata och intima sfären samtidigt som laddningen ”tämjs” och formaliseras när den blir en del av offentligheten.²⁴

Vid sidan av en relation som bygger på symbios och samförstånd finns alltså en parallell figur som kretsar kring konflikt och passion. Utifrån den kan en accentuerad könsskillnad (kvinnor och män har olika intressen) till och med ses som ett sammanlänkande och beroendeskapande kitt. Som en bild står de vardagliga beskrivningarna av könen som magneter, ett spänningsfält med två poler som genom sina olikheter attraherar varandra och där det ytterst är laddningen, möjlig att uttrycka som en konflikt, som håller dem samman. Som en annan illustration står devisen ”kärlek börjar ofta med bråk...” som öppnar upp ett rum där konfrontation blir ett uttryck för riktig, i bemärkelsen passionerad, kärlek.

Politisk närvaro och könspolitisk närhet

Genom den romantiska inramningen av frågan möjliggörs även andra associationer till sexualitetens område. I debatten blir politiska ställningstaganden när det gäller jämställdhet något som kan bekännas på ett likartat vis som ett begär på kant med en heteronormativ ordning. Iförd agentkostym träder Margareta Winberg ut i ljuset med de socialdemokratiska kvinnornas feministiska handlingsprogram:

Margareta Winberg hävdade länge att hon inte var feminist, nu har hon tänkt om (...)

– För bara några år sedan ryggade jag tillbaka för allt som kallades feminism. Det

var något som en välutbildad elit av kvinnor, proffsdebattörer höll på med, säger Margareta Winberg, 45 år.

– Jag sa ”nej jag är inte feminist – jag är socialdemokrat” och var egentligen ganska fördomsfull. Nu har hon tänkt om – det aktionsprogram hon som ordförande presenterar på kongressen i morgon kallas för ett ’feministiskt handlingsprogram’ (AB 5/8 1993).

Att det är möjligt att ”komma ut” som feminist måste förstås i relation till debattens grundackord. Mer än något annat visar Winbergs tillkännagivanden hur normens politik verkar. Artikelns inledning är intressant också av andra skäl. Estetiken i bilden påminner om en gammal agentfilm och rymmer en rad attribut som vanligtvis kopplas till en hårdför manlighet: en svart cape ordentligt uppdragen i nacken, en hatt som täcker pannan och en höjd pistol med fingret på avtryckaren. Artikelrubriken lyder: ”Huka er gubbar, nu laddar hon om!” och bildtexten inleds hotfullt: ”På krigsstigen....” (AB 5/8 1993). Det är ändå tydligt att det är som en del i ett passionerat drama som männen i partiet inbjuds till samtal, eller konflikt, med kvinnoförbundet. Hennes ansikte är riktat mot och inte bort från en symbolisk manlighet och motståndet hos den pistolförseende Winberg har en riktning (”huka er gubbar”). Dessutom täcks pistolmynningen av en röd ros vilket kan ses som en vilja till stridbar kärlek med de socialdemokratiska männen, snarare än utplåning. Bildens heteroromantiska slagsida understryks också av att det är i anknytning till den här artikel som ko-

lumnens rubrik ”Margaretas män – och grabbar” finns. I slutet av intervjun återfinns ett stycke om det egna privatlivet och några anekdoter om Winbergs relation med den äkta maken, i dubbel bemärkelse, tillika före detta v-riksdagsmannen Jörn Svensson, om vilken Winberg avslutar artikeln med att utbrista: ”Jörn är definitivt en man!”

En dag tidigare publiceras en liknande artikel i *Dagens Nyheter* där det på samma sätt är det socialdemokratiska kvinnoförbundets feministiska handlingsprogram som står i blickfånget. Även här är Margareta Winberg dess inkarnation, men nu med en radikalt annorlunda framtoning. Den här gången illustreras texten med en bild på en leende Margareta Winberg i motljus. Fotografiet täcks av en sommaräng ur vilken s-kvinnornas blonda ordförande tittar upp. Bildtexten lyder: ”En feministisk blomma. Bland prästkragar och en och annan blåklint sticker s-kvinnornas ordförande Margareta Winberg ut hakan med ett feministiskt handlingsprogram där könskvotering 50-50, även på ministernivå, är främsta punkten. Hon vill markera att könsperspektivet är lika viktigt som klassperspektivet i dagsläget” (4/8 1993). En relativt fredlig ”feministisk blomma” alltså, som betonar att könsperspektivet är lika viktigt, och inte viktigare, än den klassbaserade politik som förs inom partiet.

Visualiseringarna av en ”nyutkommen feminist” rymmer diametralt olika symboler: en solig och inbjudande sommaräng mot ett svarttonat fotografi med skarp ljussättning; ett hjärtligt och avväpnande leende mot ett par sammanpressade

läppar; en värnlös och mer blottad kropp mot en välklädd och beväpnad; en accentuerad kvinnlighet mot en manhaftig. Precis som när det gäller de motstridiga beskrivningarna av förhållandet mellan män och jämställdhet kan dubbelheten förstås i ljuset av en romantisk fantasi. Med en överlappande och omfamnande vilja till närhet med männen kan såväl konflikt- som konsensusanslaget ses som begripliga medel för att uppnå samma mål. Bilderna är två sidor av samma mynt, där den ofarliga barnetkvinna på ängen (konsensus) och den mer passionerade med pistol (konflikt), båda riktar sina ansikten mot – och inte bort från – en symbolisk manlighet. I intervjun med den pistolförsedda Winberg säger hon förvisso att det socialdemokratiska kvinnoförbundet kan komma att starta parti om männen i partiet inte bättrar sig, men trots hotet om distans vill den feministiska agenten i första hand fortsätta arbetet inom partiet.

Givet sådana tolkningar är det möjligt att hävda att det kanske inte är konflikten mellan kvinnor och män som är det mest provocerande och hotfulla inslaget med idén om ett kvinnoparti, utan snarare den distans som ett parti skulle upprätta. Att sluta sig samman i kvinnoseparata grupper symboliserar inte enbart ett konfliktscenario, vilket alltså delvis tycks kunna beskrivas som önskvärt, utan markerar i första hand ointresse och avstånd. Betraktad på så sätt blir frågan om kvinnors politiska närvaro också ett spørsmål om (köns)politisk närhet mellan kvinnor och män. Mellanrummets hotfullhet kan spåras till en kulturell mytologi där

den intima relationen mellan könen utgör samhällets och mänsklighetens fundament. Med detta sagt blir det viktigt att hålla sig kvar en stund vid distinktionen mellan olikhet och distans. Kanske kan man till och med hävda att konflikter premieras framför konfliktfrihet, i den mån en närhet mellan könen garanteras. Eller så är det möjligt att det sistnämnda alternativet, dvs. distans, alltid är att förstå och tolka som liktydigt med konflikt. Att inte vara med männen är att vara mot dem. I debatten är det också tydligt, vilket redan noterats, att konfliktanslaget aldrig dras så långt som till att läggas till grund för en partibildning med kön och könspolitisk åskådning som skiljelinje. Det finns förstås argument för ett kvinnoparti som grundar sig i en idé om skillnad och konflikt, men de når aldrig den breda mittfåran, vilket däremot uppmaningen att ta strid med männen i partierna gör.

Debatten står med andra ord och väger. Det gäller att inskräpa behovet av en jämställdhetspolitik som vågar ta strid – utan att för den skull lägga grund för kvinnoseparata grupper. Samma sak gäller den dubbla relationen mellan män och jämställdhet. Att män står i vägen för jämställdhetsprojektet måste bemötas – dock på sätt som bevarar den i grunden goda stämningen mellan svenska kvinnor och män. Debatten om varannan damernas understryker därmed vikten av en mer närgången analys av det vi vid första anblicken sammanfattar som en konflikt-diskurs. Det blir viktigt inte minst i relation till de beskrivningar som ofta görs av Sverige. Ibland hävdas exempelvis att den svenska jämställdhetspolitiken karaktäri-

seras av en könsmaktsdiskurs där behovet av förändring diskuteras med begrepp som diskriminering och intressekonflikter. Debatten kring de varvade listorna ger stöd för en sådan analys. Men den visar också att genomslaget för en könsmaktsdiskurs överlappas av romantiska fantasier och en svensk samförståndsanda. Konflikt, visst, så länge ett övergripande samarbete inte hotas. Och kanske till och med: konflikt, jodå, så länge en heteroromantisk världsordning inte utmanas.

Tolkningen att svensk jämställdhetspolitik bär på en fantasi – och kanske till och med ett påbud – om närhet mellan kvinnor och män får ny aktualitet i samband med turerna kring Feministiskt initiativ. Frågan om vilka krav och erfarenheter som kan infogas i svensk partipolitik och jämställdhetsarbete blir särskilt tydligt här. Händelserna kräver sin egen analys. I korthet kan ändå noteras att en heteronormativ – eller till och med heteroromantisk – grundton sätter gränser för hur en feministisk ideologi kan göras till föremål för politiska krav. Det börjar bra. Gudrun Schyman säger i en intervju att hon ”älskar män – jag är inne på min fjärde” (*DN* 24/4 2005). Därefter tar en delvis annan historia vid. Tiina Rosenberg blir känd som ”riksflata” och senare även ”årets häxa” och det utbryter meningsskiljaktigheter inom partiet rörande vilka grupper som ska sätta dagordningen. Tongångarna i den allmänna debatten hårdnar efter rapportering om så kallade ”hbt-personers utspel”, inte minst gällande deras påstådda ”hot mot äktenskapet och familjen”. En granskning som *Dagens Nyheter* låtit göra visar att en tredjedel av

alla artiklar i svensk dagspress som skrivs om partiet är negativa, vilket är en större del än vad gäller exempelvis Junilistan, ett

Konflikt, visst, så länge ett övergripande samarbete inte hotas. Och kanske till och med: konflikt, jodå, så länge en heteroromantisk världsordning inte utmanas.

annat nyetablerat parti. Orsaken sägs vara kombinationen av ”strategiska misstag, personfixerade medier och homofobi” (14/10 2005).

Diskussionerna påminner i långa stycken om nittiotalsdebatten, inte minst kritiken mot ett kvinnoparti. Däremot har rollerna och delar av problembeskrivningen bytts ut. Även här utdefinieras vissa åsikter och krav som problematiska ”särintressen”. Men den här gången är det inte de så kallade kvinnointressena som diskvalificeras. Nu hävdas vikten av att driva kvinnors frågor – inte lesbiska kvinnors ärenden. Ännu en gång står det klart att jämställdhetsfrågan utgör föremål för definitionsstrider – inte minst inom rörelsen själv. Och återigen tycks en romantisk vision om närhet mellan kvinnor och män sätta gränserna för såväl de feministiska visionerna som dess konkreta åtgärdsförslag.

En jämställdhetspolitisk triumf?

Debatten om varannan damernas visar att inramningen är avgörande när det gäller

att göra könspolitiska frågor och reformer politiskt begripliga och giltiga. Det krävs, med Slavoj Žižeks vokabulär, att de infogas i de ideologiska fantasier som är så starka att de inte bara upplöser möjliga motstridigheter i en världsbild, utan också skapar ny mening kring ett fenomen. Den tidigare ratade kvoteringsprincipen vinner acceptans genom att begripliggöras i enlighet med etablerade förväntningar på hur politik – och inte minst jämställdhetspolitik – ska bedrivas. Med en diskursteoretisk utgångspunkt kan vi beskriva skiftet som en förflyttning från en samling referenser (tvång, hot, endast kvinnor ska gynnas, orättvisa mot män, kön framför kompetens, könskrig) till en annan (frivillighet, allas bästa och romantisk närhet mellan kvinnor och män).

När det gäller såväl idéer om det politiska systemet som den svenska jämställdhetspolitiken tycks det alltså möjligt att lägga till och dra ifrån, expandera och flytta i sidled. Men, vill jag hävda, elasticiteten rymmer också en gräns. En punkt där de rådande berättelserna om politikens verksamhet och det jämställdhetspolitiska projektet tycks svårare att rucka på. Med andra ord, de alternativ som får genomslag är de som i minst utsträckning hotar den rådande ordningen. Varannan damernas kan beskrivas som en kompromiss som lyckas jämka samman olika parters intressen. Varvade partilistor på partiernas initiativ – inte lagstadgad könskvotering. Kvinnor i partierna – inte i kvinnopartier. Kvinnor och män tillsammans – inte kvinnor allena. Jämställdhet – inte feminism.

Betraktad som en intressekonflikt mellan å ena sidan Stödstrumporna, socialdemokraternas kvinnoförbund och enskilda kvinnor och kvinnogrupper, och å andra sidan i huvudsak manliga ledarskribenter på de stora dagstidningarna samt företrädare för det borgerliga blocket, kan de varvade listorna ses

som en seger för kvinnorörelsen. Det är också den tolkning som ofta lyfts fram. I boken *Tusen svenska kvinnoår* beskrivs detta till exempel som finalen på en lång historisk kamp för kvinnors och mäns lika rättigheter och i internationella sammanhang brukar varannan damernas presenteras som ett exempel

Varannan damernas kan beskrivas som en jämställdhetspolitisk seger – men inte nödvändigtvis en könspolitisk triumf.

på den svenska jämställdhetspolitikens landvinningar.²⁵ Mot bakgrund av mina analyser kan lösningen dock sägas vittna både om jämställdhetspolitikens möjligheter och dess gränser. Varannan damernas kan beskrivas som en jämställdhetspolitisk seger – men inte nödvändigtvis en könspolitisk triumf. Som vi minns är detta ett konfliktfyllt område. Vad som utgör giltiga samtidsbeskrivningar, visioner och strategier är inte givet. Uppenbart är dock att varannan damernas motsvarar vissa av dessa förväntningar. Som vi sett vinnns erkännandet delvis genom markeringar mot andra könspolitiska alternativ. Samtidigt som

kvoteringsprincipen hyllas såväl inom som utom landet förskjuts andra problemformuleringar, visioner och könspolitiska lösningar mot en marginal av otänkbarheter. Där trängs nu Stödstrumpornas kvinnopartiplaner tillsammans med andra röster som diskvalificerats under historien.

Fallet visar därmed inte enbart hur jämställdhetsfrågor vinner genomslag utan också hur dessa, precis som andra politikområden, struktureras som en följd av maktförhållanden och definitionsstrider. Istället för att beskriva en ökad kvinnorepresentation inom politiska församlingar som ett uttryck för att utvecklingen går framåt, kan vi se situationen som ett resultat av att vissa perspektiv innehar en dominerande status, eller till och med som en följd av att vissa konflikter inte längre är möjliga. Och snarare än att ta jämställdhetsordet som garant för viss utveckling visar historierna om varannan damernas och Stödstrumpornas partiplaner – samt den mer närstående om Feministiskt initiativ – att det ofta är i jämställdhetens namn som könspolitiska visioner och organisationsformer på kant med den dominerande åsikten får maka på sig.

Noter

- 1 Lenita Freidenvall: *Women's Political Representation and Gender Quotas – the Swedish Case*, Working Paper Series, nr 2003:2. The Research Program on Gender Quotas. Department of Political Science. Stockholm University 2003.
- 2 Med begreppet *könspolitik* avses hela det spektrum av idéer och argument som försöker ringa in förhållandet mellan kön och politik, dvs. de idéer och argument som gör anspråk på att definiera hur relationen mellan kvinnor och män ska omvandlas till politiska frågor. Det råder med andra ord en kamp om vilka synsätt som bör gälla där det i den debatt jag studerar, bland annat finns motsättningar mellan att förespråka "feministiska" respektive "jämställdhetspolitiska" lösningar.
- 3 Utredningen hade i syfte att redovisa hinder för kvinnors närvaro i det politiska livet samt föreslå åtgärder för att öka andelen kvinnor inom statliga styrelser och kommittéer. *Varannan damernas. Slutbetänkande från utredningen om kvinnorepresentation*, SOU 1987:19.
- 4 Artikeln bygger på mitt avhandlingsarbete som förutom debatten om varannan damernas också behandlar frågan om Thamprofessorerna inom universitetsvärlden. Maria Törnqvist: *Könspolitik på gränsen. Debatterna om varannan damernas och Thamprofessorerna*, Arkiv 2006. För en sammanfattning av fallet varannan damernas på engelska, se: "From Threat to Promise: the Changing Position of Gender Quota in the Swedish Debate on Women's Political Representation", i Magnusson, Eva, Rönnblom, Malin och Silius, Harriet (red): *Critical studies of gender equalities: Nordic dislocations, dilemmas and contradictions*, kommande, Eslöv: Gondolin förlag.
- 5 Michel Foucault: *The Archeology of Knowledge*. Pantheon books 1972, s. 49, min översättning. I sina arbeten visar Foucault hur diskursiva praktiker konstituerar objekt såsom sexualitet och inte minst kategorier som den perversa samt hur de institutionaliserar kunskap och legitimerar institutioner där denna kunskap ska ombe-sörjas. Sådana processer kan noteras i relation till det svenska jämställdhetsprojek-

- tet: både när det gäller utformningen av ett särskilt politikområde (med tillhörande institutioner och kunskapsanspråk) och mer allmänt hur diskurser om jämställdhet möjliggör särskilda världsuppfattningar och tillhörande subjektpositioner (i denna artikel beskrivs t.ex. hur "den jämställde mannen" växer fram genom att definieras mot "gubben" och "grabben", två problematiska karaktärer). Ytterligare referenser när det gäller det teoretiska anslaget är: Judith Butler: *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge 1990, Ernesto Laclau & Chantal Mouffe: *Hegemony & Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*, Verso 1985, Carol Lee Bacchi: *Women, Policy and Politics. The Construction of Policy Problems*, SAGE 1999.
- 6 Aningen förenklat kan debatten beskrivas som en konflikt mellan å ena sidan socialdemokraternas kvinnoförbund och enskilda kvinnor och kvinnogrupper, och å andra sidan i huvudsak manliga ledarskribenter på de stora dagstidningarna, samt företrädare för det borgerliga blocket. Det finns alltså såväl en blockpolitisk, som en könsrättlig och könspolitisk skiljelinje i debatten. Det kan tilläggas att vissa av dessa konfliktlinjer frångicks när det gällde hotet om ett kvinnoparti. Mot en ny indelningsgrund i det svenska partisystemet, stod företrädare från vänster- och högerblocken enade. Se Törnqvist 2006, kapitel 4.
 - 7 Materialet består av 273 artiklar, i första hand publicerade i de stora morgon- och kvällstidningarna mellan åren 1991 och 1994. För en diskussion om begränsningar och förtjänster med att analysera en pressdebatt samt materialets beskaffenhet hänvisas till metodkapitlet i min avhandling, se Törnqvist, 2006, appendix 1. När det gäller diskursteorin omvandlad till analytiska verktyg, kan sägas att ett särskilt fokus avser metaforer samt motstridigheter i ett material. De diskursanalytiska blickfången diskuteras mer ingående där de dyker upp i analysen.
 - 8 I den här artikeln får vissa debattörer oproportionellt stort utrymme. Det gäller i synnerhet Margareta Winberg. Förvisso var hon en flitig debattör, men att hon här får så stor plats, motiveras med att hennes utsagor både vittnar om motståndet mot kvotering (det är mot det hon formulerar sitt försvar), samt hur en politisk aktör parerar mellan mittfåran (med ena foten i den svenska socialdemokratin) och radikalare krafter (med sneglingar mot feministiska grupper och Stödstrumpornas partiplaner). Dessutom är Winberg intressant för att hennes person i sig blir föremål för debatten. Hon blir med tiden ett jämställdhetspolitiskt subjekt att definiera och ha åsikter om.
 - 9 Slavoj Žižek: *Ideologins sublima objekt*, Glänta 2001, s. 28.
 - 10 Ibid, s. 147.
 - 11 Kerstin Jacobsson: *Så gott som demokrati. Om demokratifrågan i EU-debatten*, Boréa 1997, s. 48, Ingrid Sahlin: "Paradoxerna i samhällsvetenskapen", *VEST*, nr. 1 1992.
 - 12 Att en "gubbe" är en man med en tveksam kvinnosyn har flera innebörder. Traditionellt finns ord som "gubbsjuk" och för några är sedan dök ordet "gubbslem" upp i samband med en feministisk aktion mot en skönhetsstävling. Talande för båda dessa begrepp är att det inte är åldern som pekar ut gubben utan hans karaktär och inte minst kvinnosyn.
 - 13 Referenserna till en förmodad utveckling och åldersbestämning återkommer även i andra beskrivningar av förhållandet mellan män och jämställdhet. I en artikel om Stig Malms uttalanden om de socialdemokratiska kvinnorna som ett "fittstim" sammanfattar Mona Sahlin sin syn på honom med ordet "barnsligt" (*DN* 8/5 1992). Beskrivningar av en kvinnodiskriminerande politik som en plats för barn manifesterar kopplingen mellan en omognad som man och ett ointresse för jämställdhetsfrågan - "det här är verkligen grabbarnas lekstuga" (*SvD* 19/11 1991).
 - 14 Žižek, 2001, s.147. Žižeks resonemang gäller idén om 'Juden' i ett antisemitiskt

- försök att förklara sprickan mellan melankrigitidens drömmar om ett stabilt samhällsbygge och en upplevd verklighet av konflikter och raserade illusioner.
- 15 Joan W Scott: "Kvinnor har bara paradoxer att erbjuda: fransk feminism 1789-1945", *Häftet för Kritiska Studier*, nr. 4 1993, s. 10, Nira Yuval-Davis: *Gender and Nation*, Sage Publications 1997.
 - 16 Yvonne Hirdman: *Genus – om det stabilas föränderliga former*, Liber 2001, s. 137-138, Sven-Eric Liedman: *Att se sig själv i andra. Om solidaritet*, Bonniers 2000, s. 16.
 - 17 Simone de Beauvoir: *Det andra könet* (1949), Norstedts 1995, s. 451-452.
 - 18 Pierre Bourdieu: *Den manliga dominansen*, Daidalos 1999, s. 125-128.
 - 19 Eva Moberg: *Kvinnor och människor*, Bonniers 1962, s. 29.
 - 20 Kerstin Jacobsson & Geir Angell Øygarden: "Ekonomernas Guernica: Rädslans metaforer och produktionen av mening", Geir Angell Øygarden (red.), *Vår tids ekonomi. En kritik av nationalekonomin*, Boréa 2001. Jfr. George Lakoff & Mark Johnson: *Metaphors We Live By*, University of Chicago Press 1981.
 - 21 Maud Eduards: *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*, Liber 2002, s. 154.
 - 22 Utifrån en sådan romantisk diskurs blir det viktigt att skapa feministen, inte bara som en heterosexuell, utan även som en vacker kvinna. Mot nidsbilden av en gammal och ful "manshaterska" står exempelvis beskrivningarna från boken *Grupp åtta och jag* där författaren och aktivisten Gunilla Thorgren vid flera tillfällen understryker att det var unga, attraktiva och självständiga kvinnor som gick i täten för 1970-talets kvinnorörelse. Att etablera feministfiguren som en heterosexuell och ätråvärd gestalt kan läsas som en försäkran om att jämställdhetsprojektet inte ska försvåra intima relationer mellan kvinnor och män utan tvärtom ge nytt bränsle.
 - 23 Chantal Mouffe: "Politik och passioner – demokratins hörnstenar", *Ord och bild: Politik och passioner*, nr. 3 2003, s. 85.
 - 24 Exakt vad Mouffe menar med passioner är otydligt. Jag tolkar det som en genuin vilja till förändring och en politisk artikulering som väddar till människor på ett mer känslomässigt plan. Hon använder dock själv ord som understryker en lustbetoad komponent (såsom affekter, begär och fantasier). I sin beskrivning av de högerpopulistiska partierna som de enda som förmår att göra bruk av passioner lyfter hon till exempel fram deras "förföriska" alternativ. Mouffe 2003, s. 92.
 - 25 Ann-Sofie Ohlander & Ulla-Britt Strömberg: *Tusen svenska kvinnoår. Svensk kvinnohistoria från vikingatid till nutid*, Prisma 2000, s. 182.

Nyckelord

Varannan damernas, jämställdhetspolitik, heteroromantisk diskurs, metaforanalys, ideologiska fantasier.

Keywords

Varannan damernas (a gender quota measure), gender equality politics, heteroromantic discourse, metaphor analysis, ideological fantasies.

Summary

This article explores the impact of a romantic discourse in Swedish gender politics and more so; a heteroromantic discourse on closeness and passion between men and women. This is done through a close reading of the Swedish debate on "varannan damernas", a quota measure to increase the number of women in parliament. The article argues that part of what turned this into a gender political success-story is the heteroromantic framing together with an adoption of ideals of cooperation inside the existing parties.

The change in status is marked by a shift in terminology from 'quotas' to 'varannan damernas' ('every other women'). In its earlier usage the expression refers to a phrase from the dance halls in which women were allowed to ask men up for every other dance. The metaphor thereby brings the question of women's political presence into the intimate sphere and turns the previously conflictual framing of enforced legislated gender quota into a dance that symbolically guarantees both parts free will.

The discursive embedding of visions and strategies is decisive in order to make gender equality an intelligible target for political action and change. With the counter-case of a women's party, the article claims that the acceptance of certain gender equality solutions is not only due to a strong women's movement or a general public interest in gender related matters. It is foremost a question of how claims and strategies are made intelligible and how they are incorporated into normative ideals of Swedish politics (mutual agreements and block-politics) and gender equality (cooperation between men and women). Thereby the case demonstrates that visions of emancipation are structured within relations of power. Gender politics can be described as a striving for gender equality, but is also a struggle over the classifications and legitimacy of certain world views as well as over material resources.

Maria Törnqvist

Sociologiska institutionen
Stockholms universitet
106 91 Stockholm

Samhällsvetenskapliga institutionen (GEXcel)
Örebro universitet
701 82 Örebro
maria.tornqvist@sociology.su.se

